

Jean-Paul Sartre: Eksistens Forud for Essens

I sit værk, *Eksistentialismen er en Humanisme* behandler den franske filosof og eksistentia­list Jean Paul Sartre frihedsbegrebet, menneskets individualitet, identitet, angst, bevidsthed og mening. I dette værk gør Sartre op med tidligere, traditionelle forestillinger om hvorledes mennesket kan definere sig selv. Sartre modsiger en traditionel, religiøs eksistentia­listisk opfattelse der arbejder ud fra den opfattelse at mennesket er skabt af Gud, og at derved er menneskets essens forudbestemt af en guddommelig magt, samt en anden eksistentiel tankegang der, til trods for at afvise Guds indblanding og eksistens, mener at menneskets grundlag ligger i en fastlagt universel menneskelig natur. Begge disse eksistentielle retninger mener altså at essensen af et menneske går forud fra dennes eksistens: at essensen er forudbestemt og bestemt af noget der er fjernet fra individet. Sartre, der identificere sig selv som en ateistisk eksistentia­list, modsiger dette synspunkt og siger at et individ alene skaber sin essens gennem sine valg og handlinger og at den ikke er bestemt af andre ydre faktorer: altså at eksistensen går forud for essensen.

Ifølge Sartre findes der ingen forudbestemt, fastslået essens. Et menneske må selv træffe valg og begå handlinger for at definere sin essens. Et menneskes identitet er skabt gennem dennes handlinger da det hovedsageligt er valget og udførelsen deraf der har virkelig betydning hos Sartre. Individet har ikke en prædetermineret essens der bestemmer hvem individet er eller hvordan dennes liv udformes. Dette er blot en illusion. Det er en forestilling om at mennesket har en fastslået identitet, bestemt af ydre faktorer. I denne illusion eksisterer mennesket nærmere som et koncept end som noget virkeligt. Sartre ønsker at mennesket skal frigøre fra denne idé-baserede verden, og se udad på den fysiske verden og forholde os til det der, ifølge Sartre, rent faktisk eksisterer, nemlig vores valg og handlinger.

Som sagt tidligere adskiller Sartre de religiøse eksistentia­listiske fra de ateistiske eksistentia­listiske. Dette gør han ved at definere kernen af den ateistiske eksistentia­listiske, som Sartre selv tilhører, som værende baseret på subjektivismen og overbevisningen om at eksistensen går forud for essensen. Ved at skille de ateistiske eksistentia­listiske fra den religiøse eksistentia­listiske, baner han vejen for den grundlæggende idé i Sartres ateistiske eksistentia­listiske, at eksistens går forud for essens. Fra et religiøst eksistentia­listisk standpunkt er menneskets eksistens grundlagt i Gud. Gud har skabt menneskets ydre og indre og bestemt dets betydning og skæbne. Mennesket er

således baseret på et vist koncept, som Sartre kalder det, udviklet af Gud. Ved at afvise det religiøse verdenssyn, fjerne Gud fra ligningen, står mennesket netop alene og frit, uden en prædetermineret essens eller funktion. Menneskets eksistens gennem de valg mennesket selv tager og handlinger mennesket selv begår er det der er grundlaget for dets essens. Som nævnt tidligere, tilføjer Sartre dog at en anden eksistentialistisk gren, der ligeledes afviser en guddommelig eksistens, stadig mener at essensen går forud for eksistensen, som en religiøs eksistentialist ville gøre det. Men denne essens stammer fra en universel prædetermineret menneskelig natur som eksisterer i mennesket og danner menneskets eksistens grundlag. Dette står dog i skarp kontrast til Sartre selv og hans filosofi der bygger på en stærk subjektivism, frihed og individualitet.

Når en ateistisk eksistentialist som Sartre siger at eksistensen går forud for essensen mener han, at et menneske ikke kan være defineret før det eksisterer. Et menneske skal først have en fysisk tilstedeværelse i den fysiske verden. Når et menneske først kommer til verden har den ingen essens. Det er først når dette menneske begynder at træffe egne valg, at dets essens skabes og ligeledes at der derved tilføjes mening til dets eksistens.

Menneskets valg og handlinger har rod i viljen, som i sig selv, ifølge Sartre og den ateistiske eksistentialisme, er et valg. Viljen udspringer ofte af et valg der blev taget samtidigt med at mennesket var bevidst om dets fremtid og traf et valg om hvordan den fremtid skulle se ud. Den vilje er derfor i samspil med de valg og handlinger som er med til at føre denne plan ud i livet. Viljen er, ligesom essensen, ikke prædetermineret, men er som sagt et valg der blev taget af individet.

På grund af de valg som et menneske må træffe, der udgør essensen af deres eksistens, står det individuelle menneske med et stort ansvar. Dette ansvar lægger pres på individet og kan medføre eksistentiel angst. Denne angst kan få individet til at prøve at flygte fra ansvaret. Men dette, ifølge Sartre, er frugtesløst og vil intet godt føre med sig. Det vil ikke være muligt for individet at flygte fra deres eksistentielle pligt. Mennesket er frit, hvad end det vil det eller ej. Et menneske fødes frit og lever hele sit liv i frihed, og har derfor ikke mulighed for fralægge sig det eksistentielle ansvar. Tværtimod bliver individet nødt til at mennesket er frit, i sådan en grad at friheden ikke er noget adskilt fra mennesket, men at mennesket er frihed. Derfor burde mennesker indse de muligheder der ligger foran dem. Det der på samme tid pålægger mennesket ansvar og kan skabe angst, nemlig den uundgåelige frihed, giver på samme tid mennesket oceaner af muligheder. Dette bør mennesket indse for at få mest muligt ud af tilværelsen.

Mennesket er frit og den frihed er grænseløs. Men netop på grund af denne grænseløse frihed

bliver universet meningsløst. Der er ingen skæbne, ingen guddommelig plan for menneskets eksistens. Derved er det pålagt individet selv at skabe essensen i sin eksistens og ligeledes stå alene med ansvaret for sin eksistens. Ifølge Sartre er individet fuldstændig ansvarlig for alle sine valg og handlinger. Der findes ingen undskyldning for de valg et menneske tager, kun ansvar. Mennesket kan ikke lægge dette ansvar over på Gud, der ifølge den ateistiske eksistentialisme ikke eksisterer, på den menneskelige natur, drifter, følelser eller lignende.

Det meningsløse univers kan som sagt skabe en del frygt i individet. Et univers hvori mennesket ikke har noget om helt at skjule sig bagved, er skræmmende. Der er ingen anden at give skylden for dine fejltagelser, ingen højere magter der har magten over din skæbne. Al ansvar og skyld hviler på dig selv. Dette overvældende eksistentielle ansvar som mennesket står overfor, ifølge Sartre og den ateistiske eksistentialisme, kan være meget angst fremkaldende. Den store angst et menneske kan føle når det står med ansvaret for hele dets eget identitet og eksistens, samt det ekstra ansvar der følger med at de valg man tager påvirker resten af samfundet, kan medvirke til at et menneske ønsker at løbe væk fra disse ansvar. Men kan noget menneske overhovedet løbe fra sådanne ansvar? Er der noget der kan siges at være et ikke-valg?

For nylig var jeg med i en diskussion om sådan et problem. Kan man vælge at træffe sådan noget som et ikke-valg når det handler om at skulle forholde sig til verden omkring én? Ifølge Sartre er det ikke blot sig selv individet har ansvar for med de valg det træffer, men også det omkringværende samfund. Diskussionen omhandlede spørgsmålet om det er muligt at forholde sig passivt til samfundets problemer, at stå i en neutral zone og ikke skulle skride til handling eller tage stilling til et bestemt problem eller moralsk spørgsmål, uden at denne passive stilling i sig selv bliver et samtykke eller i det mindste en accept af et samfundsmæssigt problem.

Et eksempel på et noget bred samfundsproblematik kan være feminisme, og om man vælger at identificere sig selv som feminist eller ej. Feminisme er som bekendt en politisk bevægelse der ønsker at etablere lige rettigheder og muligheder for kønnene. Dog er der mange der ikke ønsker at identificere sig selv som feminist. Dette kan nemt være begrundet uenighed om hvordan feminisme skal defineres. Men hvis man holder sig til den første definition, vil en person så kunne sige de ikke er en feminist uden derved automatisk at være en chauvinist? Spørgsmålet er igen om en person kan stå passivt i forhold til politiske og samfundsmæssige problematikker.

Et politisk spørgsmål som feminisme kan argumenteres for at være et næsten allestedsnærværende problem, da mænd og kvinder lever sammen i de fleste samfund på jorden. Derfor er der næsten ikke et individ som dette spørgsmål ikke ville være relevant for. Om det derfor

er muligt for et individ, der lever i et samfund med både mænd og kvinder, ikke at tage stilling og stå nærmest usynlig i forhold til denne problematik, uden at afsavnet et en holdning ikke blot er et samtykke af status quo? Hvis en person er vidne til at et af kønnene bliver placeret i en andenrangs plads i samfundet, og en person ikke vælger at tage stilling til problematikken, kan personen muligvis ses som medskyldig i situationen.

Man kan tage det samme spørgsmål i forbindelse med livet mindre arenaer. Et eksempel kan være en skolegård. Alle børnene er samlet i skolegården i frikvarteret. Hvis det så sker at et barn bliver offer for et andet barns drillerier, såsom verbal eller fysisk mobning, og de andre børn i skolegården ikke foretager sig noget men blot er tilskuere gør det dem så til medskyldige i hændelsen? Selv hvis børnene ikke har hjulpet mobberen med at udsætte offeret for mobningen, er de stadig vidne til en situation som de lader ske. Kan de andre børn derfor siges at være uskyldige og at de i denne situation står i en gråzone hvor de er afskåret fra hvad de er vidne til.

Dette ikke-valg, valget om ikke at forholde sig til en situation eller problematik, kan være et begrundet i den tidligere nævnte angst. Det kan være et resultat af angst forårsaget af et eksistentiel pres, der giver individet lyst til at stå til siden, at undgå og fornægte, i stedet for at anerkende muligheder, at påtage sig ansvar og træffe afgørende beslutninger. Som sagt er spørgsmålet om det er muligt at et ikke-valg eksisterer, og om det ikke er et valg i sig selv ikke at træffe et valg eller vælge at forholde sig til noget. Det ville se ud til at Sartre ville sige at det ikke er muligt for individet at løbe bort fra valget, da den frihed som Sartre mener *er* mennesket og valget som uundgåeligt er frihedens konsekvens, er selve definitionen på menneskets eksistens.